

ОБУЧЕНИЕТО ПО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ - ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Доц. д-р Венета Христова, катедра „Стопанско управление”,
Стопански факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

Резюме: Предприемачеството е един от най-важните фактори за изграждането и развитието на пазарната икономика. Като важно условие за развитието му се счита адекватното обучение. Значимостта на обучението по предприемачество е една от зоните на съвременни теоретично-практически търсения на изследователите по целия свят, независимо дали става дума за обучения в развити, развиващи се или бедни страни. Докладът акцентира върху предизвикателствата пред обучението по предприемачество в България, изследвайки промените в тази посока, въведени през последната година и тяхната проекция в бъдеще.

Ключови думи: предприемачество, обучение, бъдещи ефекти.

1. Въведение

Предприемачеството се възприема като динамичен процес на съзидателно търсене и реализация на идентифицираните възможности чрез осъществяване на независима и самостоятелна дейност при поемане на риск и отговорност за извършените действия и получаване на произтичащото от това парично и лично възнаграждение.¹ В този смисъл предприемачът е ключова фигура в цялостния процес на предприемаческа дейност, който съединява отделните елементи на процеса в единно работещо начало, независимо от характера и вида на структурата, в която функционира. Поради значимостта си за виталността на всяка икономика немалко правителства изграждат пространни програми за развиване на предприемачеството осъзнавайки, че те не са панацея, но със сигурност са значима част от решението. Причината: предприемаческата дейност, независимо от формата, сферата на проявление и мащаба си води до появата на нови предприятия, увеличава трансфера на иновации, повишава заетостта, по-пълноценно използва

---

¹ Определението е базирано на дефинициите за предприемачество на Р. Ронстадт и Р. Хисрич.

ресурсите и др. като прави обществата по-благосъстоятелни. Целта на настоящата разработка е да се направи проучване на промените в началното и средно обучение по предприемачество в България и евентуалните им ефекти в бъдеще.

2. Европейската визия за обучението по предприемачество

В рамките на ЕС предприемачеството и обучението му се възприемат като изключително важен аспект за просперитета на цялата общност. Това е видно и от споразумението между Европейската комисия и Съветът на Европейския съюз за общи приоритети в областта на образованието и обучението за 2020 г., изразени в Заключения на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.”)². В тези заключения се посочва, че Европейското сътрудничество в тази област следва да се оформи в контекста на стратегическа рамка, обхващаща системите за образование и обучение като цяло в перспективата на ученето през целия живот със следните четири стратегически цели: превръщане в реалност на обучението и мобилността през целия живот; подобряване качеството и ефективността на обучението и образованието; подобряване равнопоставеността, социалното сближаване и активното гражданство и насърчаване креативността и иновацията, в т. ч. предприемачеството, на всички нива на обучение и образование.

В четвъртата стратегическа цел ясно са очертани мястото и значимостта на творчеството, новаторството и предприемчивостта. Те са признати като „основните движещи сили на устойчивото икономическо развитие” и „ключови фактори за развитие на предприятията и за способността на Европа да се конкурира в международен мащаб”³. Изведени са и предизвикателствата: придобиването на универсални ключови компетентности (цифрова компетентност, умения за учене, инициативност и предприемчивост, културна осведоменост) и осигуряване на пълноценно функциониращ триъгълник на знанието: образование – научни изследвания – иновации. От 2012 г. насам Европейската комисия осъществява обзор на образованието и обучението, който се превърна в справочен инструмент за европейската образователна общност. Той проследява приоритетите по рамката за сътрудничество ЕТ 2020 и допринася за изпълнението на водещата цел в об-

² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528%2801%29&from=EN>, с. 119/3

³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528%2801%29&from=EN>, с. 119/4

ластта на образованието на по-широката стратегия „Европа 2020”. В мониторинговият доклад на комисията за 2015 г. отново проличава изключителното разнообразие в националните ситуации на отделните страни-членки на ЕС. В мониторинговия доклад за образованието и обучението 2015 г. за България е изведено следното: *наскоро бе приета наредба за предучилищното и началното образование, наблюдава се увеличение в постиженията във висшето образование и равнището на заетост на млади специалисти. Въпреки това, като цяло качеството и ефективността на училищната образователна система, качеството на професионалното образование и обучение, както и връзката на висшето образование с пазара на труда се нуждаят от допълнително подобрене. Достъпът до качествено образование за децата в неравностойно положение, в частност ромите, продължава да бъде предизвикателство. Размерът на участието на възрастните в обучителни процеси е сред най-ниските в ЕС.*⁴

3. Новостите в обучението по предприемачество в България

Значимостта на обучението по предприемачество в България е призната още началото на миналия век, когато разнообразни предприемачески практики са намирали място в учебните програми на учениците. Понастояще дискусиите относно въвеждането на обучение по предприемачество още в първи, четвърти или по-висок клас продължават със спорадична честота. Те особено се засилиха през 2012 г. и в края на 2015 г., когато дебатите в обществото се засилиха много. Интензивните европейски послания за обучение по предприемачество намериха своето място в издадената от министъра на образованието и науката Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка⁵. В чл. 2 от нея се указва, че „общообразователната подготовка се придобива в хода на цялото училищно обучение и обхваща следните групи ключови компетентности: компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите; дигитална компетентност; умения за учене; социални и граждански компетентности; инициативност и предприемчивост; културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравосло-

⁴ Вж: http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_bg.htm#country

⁵ Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, обн. - ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 08.12.2015 г., Вж. <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59>

вен начин на живот и спорт.”⁶ Чрез тази наредба се въвеждат 20 общообразователни учебни предмети за основната степен на образование, сред които е предмета „Технологии и предприемачество”. Той е насочен към придобиване на умения да се реагира на новости и да се поема отговорност, като се гради умение за инициативност и предприемчивост. Разпределението на часовете по „Технологии и предприемачество” в началния и прогимназиалния етап на образование са както следва:

Таблица 1. Рамков учебен план за общо образование за основната степен на образование⁷

	Начален етап				Прогимназиален етап		
	I клас	II клас	III клас	IV клас	V клас	VI клас	VII клас
Учебни седмици	32	32	32	34	34	34	36
Часове по задължителен учебен предмет „Технологии и предприемачество”	32	32	32	34	51	51	36
Общо задължителни учебни часове	608	640	784	833	935	935	1008
% на часовете по „Технологии и предприемачество” от общия брой задължителни часове	5,26	5	4,08	4,08	5,45	5,45	3,57

От таблица 1 е видно, че часовете по „Технологии и предприемачество” започват от първи клас и продължават до края на прогимназиалния етап в училище с по един час седмично. Специфичните цели на това обучение, които държавата залага да се постигат на тези два етапа от обучението на учениците, са:

- В началния етап на обучение - I - IV клас:

➤ Овладяване на основни знания, умения и отношения, свързани с техниката и технологиите;

➤ Възпитаване на позитивно отношение към техниката и технологиите и разбиране на ролята им в живота;

⁶ Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, обн. - ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 08.12.2015 г., Вж. <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59>

⁷ Вж. Наредба № 4 от 30 ноември 2015 г. за учебния план, обн. ДВ бр. 94/2015.

- Изграждане на основни знания, умения и отношения, свързани със съвременния икономически живот;
  - Разбиране значимостта на различни професии и необходимостта от лидери за развитието на общността;
  - Възпитаване в инициативност, предприемчивост и отговорност;
  - Изграждане на позитивно отношение към труда, опазването на природните ресурси и природосъобразния живот.
- В прогимназиалния етап на обучение - V - VII клас:
- ✓ Изгражда се базовата технологична компетентност на учениците, свързана със: използване на техника за ръчна и машинна обработка на материали; самостоятелно разработване на проекти чрез прилагане на достъпни програмни продукти; комуникация и контрол.
  - ✓ Поставя се началото на формиране на ключовата компетентност „Инициативност и предприемачество” чрез: навлизане в реална икономическа среда; проучване на добри предприемачески практики; изява на предприемаческа инициатива.
  - ✓ Формира се отношение към здравословен и безопасен начин на живот и работа, към спазване на екологичните изисквания и принципите за устойчиво развитие на обществото.
  - ✓ Създават се условия за осъществяване на осъзнат избор на образование и професия.

В рамковите учебни планове на I и II гимназиален етапи обучението по предприемачество е застъпено в различна степен, обикновено е в VIII клас, а в X клас е под формата на предимно на учебния предмет „Икономика”. Целите, чрез това обучение са: осъзнаване ролята на технологиите за решаване на проблеми в предприемаческата дейност; активизиране инициативността и предприемчивостта на учащите се; мотивиране на учащите се за осъществяване на информиран избор за кариера; осъзнаване на възможностите за кариерно развитие и избор на подходяща профилирана подготовка; разширяване на знанията, осигуряващи икономическа и финансова грамотност и развиване на предприемачески умения за стартиране на собствен бизнес в условията на свободната пазарна среда.

Изградените държавни норми по отношение насърчаването на предприемаческото обучение са в унисон със съвременните тенденции в националната и глобална икономика, но стартират едва през учебната 2016/2017 г. В досегашната ни практика предприемачеството присъства по-скоро като допълнителна дисциплина, такава, която много малко предимно профилирани училища предлагат за изучаване от учениците. Резултатите от тази държавна политика като част от

подкрепата на предприемачеството към младите хора ще могат да се видят много напред във времето.

Заклучение

В българското общество е назряла необходимостта от модерно и адекватно обучение по предприемачество. Все още обаче продължава дискусиата кога то трябва да стартира. Мненията са в двата полюса - от първи клас до университетската скамейка. Независимо от това, че вече е одобрена и в ход кампания за обучение на деца от 7 годишна възраст от учебната 2016/17 г., този проблем бе решен директивно без да е проведена обществена дискусия, поискано мнението на водещите ни учени в сферата на предприемачеството, а още по-малко мнението на предприемачи, учащите се и студенти. Немаловажни са опасенията, че ползването на термина „предприемачество” в отделна учебна дисциплина още в първи клас може да отблъсне част от децата от тази дейност в бъдеще, поради твърде ранната възраст, на която той се въвежда и трудностите при изясняването му пред тях. Независимо от трудностите, които среща България по пътя към възстановяване традициите, които е имала в миналото за обучението на младите хора в инициативност и предприемачество, е стартирана промяна в тази насока, чиито резултати да се надяваме ще са преобладаващо положителни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Stevenson, L. and A.Lundstrom. Dressing the emperor: the fabric of entrepreneurship policy in *Handbook of Research on Entrepreneurship policy*, Edward Elgar Publishing Limited, 2007.
2. http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_bg.htm#country
3. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528%2801%29&from=EN>, с. 119/3-4
4. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, обн. - ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 08.12.2015 г., Вж. <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59>